

УДК

Пасічник А.В., здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького
НАН України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Анотація.

Стаття спрямована на дослідження особливостей процесу виникнення адміністративної правосуб'єктності юридичної особи приватного права. На підставі аналізу численних нормативних конструкцій здійснюється спроба обґрунтувати притаманність адміністративної правосуб'єктності сукупності засновників юридичної особи, а також висуваються пропозиції щодо удосконалення законодавства у цій сфері адміністративних відносин.

Огляд наукової літератури дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного розуміння поняття адміністративна правосуб'єктність юридичної особи. Ще менш дослідженим залишається сам процес виникнення вказаного явища. Хоча його чітке розуміння має неабияке значення, оскільки обумовлює виникнення нових адміністративно-правових відносин, зміну адміністративно-правового статусу фізичних та юридичних осіб-засновників юридичної особи, виникнення певних прав і обов'язків уповноважених органів влади чи їх службових осіб (державного реєстратора, податкової інспекції, тощо). Разом з цим вказаній проблематиці науковцями приділяється замало уваги. Знакові дослідження у вказаній сфері проводили Д.Н. Бахрах, Н.В. Козлова, Ю.С. Любімов [1, 2, 3] та інші.

Тому у цій статті ми маємо намір дослідити процес виникнення адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб і на підставі отриманих результатів запропонувати відповідні зміни до законодавства і правозастосовчої практики.

Створення юридичної особи являє собою стадійний процес, що складається із багатьох юридично-значимих дій засновників та інших осіб. Спробуємо розглянути окремі його елементи більш детально.

По-перше, засновники будь-якої юридичної особи приватного права на установчих зборах мають обрати виконавчий орган товариства. Як правило, йому надаються повноваження щодо представництва інтересів засновників у відносинах, пов'язаних із державною реєстрацією особи. Причому, голова створюваної особи представляє інтереси не кожного засновника окремо, а їх сукупності. Саме тому державні реєстратори вимагають включення до протоколу зборів засновників юридичної особи із кількома засновниками пункту щодо доручення уповноваженій особі діяти від їх імені.

Доречи, вказане правило прямо закріплено лише у підзаконних нормативних актах Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (наприклад, у п. 2.4. Положення «Про порядок реєстрації випуску акцій під час створення акціонерних товариств», затвердженого Рішенням Комісії від 15.03.2007 № 487, вказується, що рішення засновника (засновників) щодо визначення уповноваженої особи (осіб) засновника (засновників), якій надаються повноваження здійснювати дії, пов'язані із створенням товариства, має бути оформлено протоколом або випискою з протоколу зборів засновників, які повинні бути пронумеровані, прошнуровані та засвідчені підписом і печаткою (у разі її наявності) засновника (засновників)). Вважаємо за необхідне продублювати вказану норму і у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Отже, у вказаному випадку суб'єктом надання повноважень виступають саме збори засновників як певне неправосуб'єктне об'єднання, а не кожен з них окремо. Більше того, вони мають висловити свою волю спільно, шляхом голосування за відповідне питання порядку денного установчих зборів. А обрання уповноваженої особи забезпечить здатність зборів засновників не лише виявляти волю, а і реалізовувати її.

По-друге, для багатьох видів юридичних осіб приватного права законодавство передбачає укладення засновницького договору. Відповідно до ч. 2 ст. 88 Цивільного кодексу України, у засновницькому договорі товариства визначаються зобов'язання учасників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників. Спеціальними нормами можуть передбачатись інші обов'язкові умови такого договору (наприклад, ч. 3 ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства»). На підставі положень такого договору, засновники встановлюють правила взаємодії, визначають уповноважених на здійснення певних дій осіб, можуть встановити певну ієрархію у відносинах між собою тощо. Тобто сукупність засновників набуває ознаку організаційної єдності.

По-третє, відповідно до ст. 8 Закону України «Про господарські товариства», товариство може відкривати поточні та вкладні (депозитні) рахунки у банках, а також укладати договори та інші угоди тільки після його реєстрації. Угоди, укладені від імені товариства до моменту реєстрації, визнаються такими, що укладені з товариством, тільки за умови їх подальшого схвалення товариством. Тобто ще до державної реєстрації і виникнення нового суб'єкта права, засновники вже можуть укладати угоди від імені майбутнього товариства.

По-четверте, відповідно до ч. 4 ст. 24 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», засновники повинні надати державному реєстратору документи, що підтверджують внесення ними вкладу до статутного капіталу. У разі, якщо статутний капітал господарського товариства формується грошовими коштами, засновники відкривають у банку накопичувальний рахунок для формування статутного капіталу на ім'я майбутньої юридичної особи. Отже, ще не створена особа вже має рахунок у банківській установі.

По-п'яте, відповідно до абзацу 2 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про акціонерні товариства», кількість голосів засновника на установчих зборах

акціонерного товариства визначається кількістю акцій товариства, які підлягають придбанню цим засновником. А у ч. 3 цієї ж статті наводяться питання, рішення з яких приймаються простою більшістю голосів засновників, якщо інше не передбачено засновницьким договором. Таким чином, під час проведення голосування на зборах засновників акціонерного товариства, кожен їх учасник здійснює власне волевиявлення. Однак, не зважаючи на його сутність, у разі прийняття більшістю певного рішення – підкоряється її волі і сприймає відповідні правові наслідки. Причому, відносин представництва між такими особами не існує, оскільки на вказаному етапі їх взаємодії відсутні підстави виникнення представництва. Отже, згаданий процес не зовсім вкладається у рамки відомих цивільному праву нормативних конструкцій.

Отже, після прийняття рішення про створення юридичної особи приватного права, сукупність її засновників набуває специфічні ознаки: організаційну єдність; можливість фактично брати участь у правовідносинах у якості окремого колективного суб'єкта, а не групи відокремлених осіб; наявність спільної для всіх волі, що не є простою сумою воель засновників; здатність самостійно цю волю формувати – автономність. Вони підводять до висновку про можливе існування певного колективного утворення у проміжку часу від прийняття рішення про заснування суб'єкта права і до його державної реєстрації. Таке утворення ще не є юридичною особою, однак вже і не сукупність засновників.

З метою обґрунтування власної позиції із вказаної проблематики, російській цивіліст Н.В. Козлова звертається до законодавства іноземних держав[2, 211-214]. Аналізуючи нормативні акти Німеччини, Фінляндії, Англії, США, вона доходить висновку, що на етапі між заснуванням та реєстрацією юридичної особи правова наука і судова практика вказаних країн визнають існування майбутнього чи попереднього товариства з обмеженою відповідальністю, котре також має бути зареєстроване у торговому реєстрі і являє собою перехідний етап на шляху створення товариства як юридичної

особи. Н.В. Козлова узагальнює, що відповідно до німецького законодавства та доктрини, попереднє товариство є об'єднанням особливого виду, яке повністю відповідає товариству, що створюється, але не є юридичною особою. Воно лише має окремі правомочності, що характерні суб'єкту права.

На підставі викладених фактів вищевказаний науковець доходить висновку, що з моменту прийняття одним чи кількома засновниками рішення про створення юридичної особи, яким затверджуються його установчі документи, розмір статутного капіталу, склад та вартість вкладів засновників, призначаються чи обираються органи правління, може виникнути частково правосуб'єктне утворення. Воно володіє правоздатністю, що має вузькоспеціальний характер, проте ще не є дієздатним. Правоздатність у повному, встановленому законом, обсязі, а також дієздатність цей суб'єкт права набуде виключно з моменту його державної реєстрації у якості юридичної особи [2, 211].

Проте ми підтримуємо запропоновану точку зору лише частково. Дійсно, наведені ознаки свідчать як мінімум про нестандартність нормативної конструкції створення юридичної особи приватного права на стадії від прийняття рішення про заснування суб'єкта і до його державної реєстрації. Також поділяємо і відстоюємо думку про участь засновників у правовідносинах не як окремих осіб, а у якості певного колективного утворення, що має елементи організаційної єдності, власної волі та інтересів. Однак вважаємо, що говорити про часткову правосуб'єктність та правоздатність вказаного колективу передчасно.

Оскільки Н.В. Козлова вказує, що повну правоздатність, а також дієздатність попереднє товариство отримує у момент державної реєстрації, можна впевнено стверджувати, що, на думку автора, до реєстрації воно (товариство) має часткову правоздатність саме майбутньої юридичної особи. І оскільки наведені наукові дослідження мали виключно цивільно-правовий характер, в їх контексті науковець зазначав саме про часткову цивільну правоздатність. Звичайно, такий висновок однозначно суперечить і

цивільному законодавству і науці цивільного права, які суворо пов'язують момент набуття правосуб'єктності із фактом державної реєстрації. Вказана галузь права знає або фізичних осіб, або юридичних. Третього виду не існує.

Та навіть якщо і погодитись із запропонованою концепцією, вона все одно містить внутрішню суперечність. Зокрема, вказується, що попереднє товариство має певну правоздатність, однак не має дієздатності. Проте як же воно без дієздатності реалізує свої права на відкриття рахунку в банку, формування майнової основи статутного капіталу, внутрішнє управління тощо? І, напевно, взагалі нелогічним буде припущення, що вказане утворення має власну правоздатність, а користується дієздатністю своїх засновників. Тому ми не можемо погодитись із запропонованим варіантом розуміння процедури легалізації суб'єкта права. Натомість, спробуємо запропонувати власний, однак адміністративно-правовий.

Вище ми навели приклади участі засновників юридичної особи у цивільно-правових відносинах, де вони діяли як організаційно-оформлене, вольове об'єднання. Проте схожі конструкції передбачає і адміністративне право.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 24 закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», у випадках, що передбачені законом, додатково подається (надсилається) копія рішення органів Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії або на концентрацію суб'єктів господарювання. Вказані випадки передбачені Законом України «Про захист економічної конкуренції» у ч. 2 ст. 5 та п. 3 ч. 2 ст. 22 якого вказується за яких умов суб'єкт господарювання має отримати дозвіл на здійснення концентрації чи узгоджених дій.

І головне, – у ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» зазначається, що суб'єкт господарювання – це юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів,

іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими.

Таким чином, якщо засновники нового товариства (які вчиняють узгоджені дії, або потребують отримання дозволу на концентрацію) перебувають у відносинах контролю, вони розглядаються конкурентним законодавством як єдиний суб'єкт права. Цей висновок підтверджується відповідними нормативними конструкціями: згідно ч. 1 ст. 26 Закону України «Про захист економічної конкуренції», учасники узгоджених дій або учасники концентрації для отримання дозволу на узгоджені дії чи концентрацію подають спільну єдину заяву до Антимонопольного комітету України чи його територіальних відділень; у п. 3.1. «Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію)», затвердженого Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.02.2002 року № 33-р, зазначається, що право на подання відповідної заяви надається юридичним особам і, окремо, – суб'єктам господарювання. Тобто конкурентне законодавство надає права та встановлює обов'язки не лише для юридичних чи фізичних осіб, а і для їх об'єднань, котрі статусу юридичної особи не мають. І прямо зазначається, що таким об'єднанням може бути сукупність засновників нової юридичної особи.

Однак наведений висновок підтверджується й іншими інститутами адміністративного права. Зокрема, відповідно до ст. 23 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», засновник (засновники) юридичної особи має право зарезервувати найменування юридичної особи строком на два місяці, а для відкритих акціонерних товариств – строком на дев'ять місяців. Отже, таке право мають саме засновники товариства. Аналіз ч. 3 ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» свідчить, що для створення акціонерного товариства

засновники повинні вступити у адміністративні відносини з Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України. Причому відносини тривалі, які характеризуються необхідністю вчинення різних складних техніко-юридичних дій. І саме засновники у своїй сукупності, а не кожен окремо, мають можливість реалізовувати надані їм права та виконувати обов'язки. Здійснюють вони це шляхом проведення зборів та обрання уповноваженого представника, який реалізує волю зборів засновників у відносинах із органом влади.

Беручи до уваги вищенаведений цивільно-правовий аналіз елементів юридичного складу, що опосередковує створення юридичної особи приватного права, можна стверджувати, що крім власних адміністративних прав та обов'язків сукупність засновників має ознаки організаційної єдності та автономності волі.

Варто відзначити, що характерною особливістю адміністративного права є закріплення ним адміністративної правосуб'єктності, а отже і адміністративних прав та обов'язків, не лише за юридичними чи фізичними особами, а і за колективними суб'єктами, котрі не є юридичними особами. Причому це не наукова теорія, а елемент догми адміністративного права, який навіть включено до підручників з адміністративного права. Хрестоматійними є приклади таких осіб: структурні підрозділи підприємств, установ, організацій чи державних органів; трудові, територіальні колективи (наприклад, квартальні збори). Причому, як правильно зазначає Д.Н. Бахрах, часто такі утворення крім адміністративної, мають ще й інші види правосуб'єктності – трудову, кримінально-процесуальну тощо [1, 25]. Він наводить також і ознаки, які дозволяють зробити висновок про правосуб'єктність колективного суб'єкта не юридичної особи. Зокрема, на прикладі структурного підрозділу юридичної особи, автор вказує, що у такої особи існують ієрархічні зв'язки, здійснюється самоуправління, між членами розподілено обов'язки, призначено керівника, існує власне найменування та юридичний акт про створення вказаної одиниці [1, 25].

Вище ми довели притаманність вказаних ознак об'єднанню засновників юридичної особи приватного права. Безперечно, воно є здатним бути учасником правових відносин та необхідним як для права, так і для його суб'єктів. Тому ми переконані, що об'єднання засновників юридичної особи приватного права є колективним суб'єктом адміністративного права без статусу юридичної особи. Це пояснює здатність самостійно вступати у правовідносини та володіти власними правами і обов'язками. Причому, на відміну від раніше проаналізованих тверджень Н.В. Козлової, наведений нами висновок не суперечить ні адміністративному законодавству, ні теорії адміністративного права.

Об'єднання засновників має адміністративну правоздатність. Однак наведені вище нормативні конструкції дозволяють з упевненістю стверджувати, що такий суб'єкт має і адміністративну дієздатність. Вона може бути фактично реалізована, оскільки і законодавство передбачає таку можливість (нормативно встановлено відповідні процедури), і ознаки самого об'єднання (організаційна єдність, автономність) гарантують фактичну можливість реалізувати елементи правоздатності та правового статусу суб'єкта права.

Такий висновок нашою думкою на думку про необхідність законодавцю більш уважно поставитись до вивчення необхідності передбачення у нормативних актах можливості притягнення до адміністративної відповідальності вказаного суб'єкта права. Це зумовлено наданням йому достатнього комплексу прав та обов'язків (причому у сфері майнових відносин та державного управління), а отже вірогідністю заподіяння ним шкоди охоронюваним законом правам та інтересам інших суб'єктів господарювання, а також державі. І численні випадки рейдерських атак яскраво підтверджують наведену думку, оскільки певна їх частина здійснюється саме об'єднаннями засновників певного суб'єкта господарювання, а не просто фізичними чи юридичними особами.

Слід зауважити, що об'єднання засновників набуває свою власну адміністративну правосуб'єктність, а не правосуб'єктність (як інколи зазначається – часткову чи усічену) майбутньої юридичної особи. Із створенням останньої, вона (правосуб'єктність об'єднання) припиняється. Припинення правосуб'єктності об'єднання засновників та виникнення правосуб'єктності новоствореної юридичної особи відбуваються одночасно у момент внесення відповідних даних до державного реєстру.

Таким чином, об'єднання засновників юридичної особи приватного права має власну адміністративну правосуб'єктність, здатне набувати та реалізовувати власні адміністративні права і обов'язки та нести адміністративну відповідальність.

У подальшому надзвичайно перспективними вважаємо дослідження саме розвитку елементів адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб приватного права.

Використана література:

1. Бахрах Д.Н. Административное право : Учебник для вузов. / Д.Н. Бахрах. – М. : Издательство БЕК, 1999. – 368 с.
2. Козлова Н.В. Правосубъектность юридического лица. / Н.В. Козлова. – М.: Статут, 2005. – 476 с.
3. Любимов Ю.С. Квзисубъектное образование в гражданском праве / Ю.С. Любимов // Правоведение. – 2000. – № 6. – С. 98 – 124.

Summary.

The article is devoted to the research of characteristics of the process of appearance administrative legal personality of legal entity of private law. Based on analysis of numerous regulatory structures is an attempt to justify inherency of administrative legal personality to the founders of legal entity as well as highlights proposals on improving legislation in this area of administrative relations.